

Світлана Задорожна, канд. філол. наук, доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

НЕПРОЧИТАНИЙ НЕЧУЙ: ЛИСТ ЯК ВИЯВ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ПИСЬМЕННИКА

Здійснено комплексний аналіз епістолярію І. Нечуя-Левицького. Особливу увагу присвячено питанню самопрезентації письменника як творчої особистості, його естетичним критеріям та участі в культурно-літературному процесі.

Ключові слова: лист, адресат, автобіографія, освіченість, інтелект, національна сутність, мова, естетичні критерії, реалізм.

Соті роковини світлої пам'яті І. С. Нечуя-Левицького вкотре загострили не лише усвідомлення нами місця, яке обіймав письменник в історії української літератури, а й проблеми, пов'язані з перепрочитанням його творчості. "Великим артистом зору", "колосальним всеобіймаючим оком України" називав І. Нечуя-Левицького І. Франко. І ота всепроникність майстра у глибини національного буття й ментальності, сутності людського в людині зобов'язує до переосмислення тих понадчасових істин, які насвітлив своїм геніальним зором І. Нечуй-Левицький. Потребують перегляду й заідеалогізовані літературознавчі коментарі, що піддають деструкції смислову сутність Нечуєвих творів, підважують їхні ідейно-концептуальні ряди. Але ще більшої уваги потребують ті тексти письменника, які і сьогодні не осмислені комплексно, системно не лише літературознавством, а й середньостатистичним читачем, тобто листи.

На жаль, у цьому зв'язку не пощастило не лише І. Нечую-Левицькому, а й переважній більшості українських письменників-класиків. Окрім кількох монографій, зокрема книг М. Коцюбинської [3], українське літературознавство не може похвалитися ґрунтовними дослідженнями письменницького епістолярію ХІХ ст. А отже, ні про адекватне осмислення літературної доби, ні про людську і творчу долю письменника говорити не доводиться. За відсутності належних, а подекуди й будь-яких умов для повноцінного літературного процесу, можливості

вільно висловлювати свої думки, свою позицію, тобто можливості бути самим собою, лист був тим простором, у якому письменник мав змогу сповна реалізувати власну національну і людську сутність. За вдалим висловом М. Слабошпицького, мемуарно-епістолярні тексти – це "протерте дзеркало", у якому постає істинний, не ретушований лик письменника.

У найповнішому десятитомному виданні творів І. Нечуя-Левицького листи займають останній 10-й том. І хоч, з об'єктивних причин, представлений епістолярний масив є далеко не повним, він заявляє найоб'єктивнішу інформацію про грані особистості письменника, доносить його живий голос, його життєву й творчу позицію, естетичні смаки й орієнтири, тобто, по суті, представляє біографію, написану ним самим. І, що не менш важливо, розвінчує міфи, канонізовані рецептивні формули, які деформують уявлення не лише про Нечуя-Левицького, а й про ідейно-художній рівень української художньої класики в цілому. Один із них – про Нечуя-Левицького як прозаїка-побутописця, що своїми творами про село, "Кайдашеву сім'ю" й бабів Палажку і Параску представляв народницький полюс прози, утверджуючи тим самим її меншовартісність у контексті європейської літератури того часу. Або ж про відсутність у письменника громадянського чину, участі у культурно-просвітницькому русі свідомого українства тощо. Для заперечення останнього варто нагадати, у який час жив і творив І. Нечуй-Левицький.

Письменник належав до того покоління українських інтелігентів, яке свою наукову і творчу діяльність розпочало після Валуєвського циркуляра 1863 р., що передбачав вжиття репресивних заходів щодо української мови, книги, театру. Найвідоміша його фраза – "никакого особенного малоросійського языка не было, нет и быть не может" – викликала гнів і обурення у тих, хто усвідомлював, що мова – це суть національного. Втратити її – означало назавжди втратити себе. Емський указ 1876 р. посилив наступ не лише на письменство, науку, культуру, а й на українське національне життя в цілому. "Цензура не пропустила мого III-го тома, себто "Хмар"... Не пустила ще й "Запорожців", "Миколи Джері" опрічним виданням, не пустила й "Княжни" Шевч[енка], тільки пустила "Бабу Параску та Палажку"

[...] Дурно я радів, що вже настала полегкість для нашої літератури", – писав Нечуй-Левицький до М. Грушевського 1900 р. Свідченням того, що ситуація не змінилася, – пізніший за часом лист до іншого свого побратима, М. Коцюбинського: "Горенько наше! В Петербурзі неначе зятались – не пускати українських журналів та газет. Не можна, та й годі! Хоч сядь та й плач!" [5, 399].

Але репресії не лише не зупинили, а певною мірою навіть пожвавили український рух 70–90-х рр. XIX ст. Діяльність істориків В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Грушевського, етнографа й фольклориста П. Чубинського, мовознавця П. Житецького й О. Потебні, юриста О. Кістяківського, композитора М. Лисенка, театральних діячів М. Старицького і М. Кропивницького – це усвідомлена громадянська акція, аби Україна з її історією й культурою не зникла навіки, як Атлантида.

У ряду тих, хто формував національну свідомість, хто словом відстоював і утверджував українство, був і І. Нечуй-Левицький. За 50 років творчої праці – 50 україномовних творів. Нагадаймо ще раз: в умовах офіційного заперечення зневажання – це не лише громадянський чин, а й феномен національного самозбереження і стоїцизму. Щоправда, така творча активність письменника пояснювалась критиками неоднозначно. Так, у журналі "Життя і революція" за 1927 р. В. Підмогильний надрукував статтю, у якій мотивацію творчості Нечуя-Левицького пояснював Едіповим комплексом. На переконання автора, "в ньому і тільки в ньому ми повинні шукати тих імпульсів, що зумовили як саму його творчість... так і її напрямок" [Цит. за: 6,78]. І у продовження попередньої думки: "Через виключну фіксацію його на матері ми маємо виключно суцільне перенесення його сублимованого лібідо на літературу" (там само), – стверджував В. Підмогильний. І. Нечуй-Левицький мав інше, власне, пояснення. Відповідаючи тим письменникам-початківцям, хто потребував його підтримки й поради, І. Нечуй-Левицький утверджував їх у думці, що тільки та "літературна дорога" є виправдана, на якій можна "послужити своєму красві і своєму народові" (До М. Грушевського) [5, 245] "Жатва многа, а діячів на нашій ниві все-таки мало", – озивався в Галичину до О. Огоновського [5, 295]. А тому й закликав "не покидати надії

та... працювати, хоч би й для майбутнього часу, як би воно й не було тяжко працювати для майбутнього" (До Б. Грінченка) [5, 287]. В обставинах українського безталання письменник не може обмежуватись лише творчою роботою, вважав Нечуй-Левицький. Він мусить заприявнювати такий тип інтелігента, який є "людиною суспільською", "чесним, великим трудовником, щиро прихильним до народної й національної справи" (До І. Белея) [5, 394–395]. Саме такий життєвий і творчий поступ демонстрував і сам І. С. Нечуй-Левицький.

Одним із важливих питань, на яке дає відповідь листування письменника, є питання мотивації його творчої праці саме як українського прозаїка. З автобіографічних листів до О. Огоновського, О. Кониського, М. Грушевського, Н. Кобринської довідуємось, які чинники формували не лише природне українство І. Нечуя-Левицького, а й україноцентричність, національну сутність його творчості.

Письменник народився на Богуславщині у сім'ї православного священика, який проповіді у церкві прагнув читати рідною мовою. Шанував людей, народні звичаї й художнє слово. "В Стебліві батько достав альманах "Ластівку", де була Шевченкова "Причинна". Я й сестра вивчили її напам'ять і читали часто вечорами. Сила таланту очевидячки притягла до себе дитячу увагу", – зізнається письменник у листі до О. Кониського [5, 268]. Естетичний смак майбутнього прозаїка формували й фольклорні скарби: пісні, перекази, легенди, казки, у яких кохалась щедра на любов і добро мати, що, як і батько, говорила з дітьми лише по-українськи. Зі стеблівського середовища і батьківської хати виніс І. Нечуй-Левицький і розуміння істин Святого Письма, і усвідомлення героїки української історії, і залюбленість у звичай, традиції, приходу, бо "усе мало в собі колорит поетичний" [5, 327]. Навіть забобони – і ті "були поетичні", – пише Нечуй-Левицький Наталі Кобринській, згадуючи свою колоритну сільську няньку і її етнопедагогіку [5, 368]. Зрозуміло, що багато чого в тому сільському укладі життя письменником не сприймалось і відповідним чином висвітлювалось, але саме село з його життєвою правдою, мораллю, етикою і насамперед мовою сформувало соціальну, громадську і творчу означеність І. Нечуя-Левицького,

його життєві критерії й естетичні оцінки. Самоозначення "я чоловік зроду сільський" [5, 351], по суті, передає природну українськість, національну глибинність, бо душу нації берегло і вберегло село, хліборобський працьовитий рід. Національно визначеними були й батьки, демонструючи дітям приклад самозбереження й людської гідності та честі. Тому, навчаючись у зросійщеній духовній академії, І. Нечуй-Левицький зумів вистояти і не зректися себе, на відміну від талановитого вченого Дашковича, героя його роману "Хмари", який під тиском обставин деградує, перетворюючись, по суті, у "пропащу силу". "В академії тасують, не знаю навіщо, студентів з усіх губерній. Половина були великороси [...], – повідомляв Нечуй-Левицький О. Кониському. – На український язик... вони поглядали згорда і сміялись з нас [...] Великоруські професори так само, як і студенти, не були ласкаві до українщини" [5, 268–269].

Трактуючи мову як суть національного, письменник зневагу до мови народу-сусіда сприймав так само боляче, як і до своєї рідної. У листі до О. Огоновського Нечуй-Левицький згадав "одну варту уваги подію". Працюючи у польській гімназії викладачем "московської мови" й історії Росії, був свідком її реформування у російськомовну. "Ця подія лягла якимсь важким впечатком на мою душу. Я знав, що й наші предки винесли од Польщі таку саму сумну моральну муку [...] Але мені все-таки було сумно дивитись, як б'ють саму душу нації, живцем кладуть в домовину" [5, 326].

Варто зазначити, що з усього письменницького епістолярію ХІХ ст. саме листи І. Нечуя-Левицького відзначаються такою животрепетною увагою до мови, до визнання "її письменницької вартості і соціального значення" (До М. Заньковецької) [5, 476]. Йому боліло, що "щодо чистоти мови, то до неї ставляться наші письменники дуже халатно" [5, 352]. Був нетерпимим до слів-покручів, невідповідного слововживання, що не лише засмічувало текст, а й деформувало життєву правду, сутність зображеного характеру. Чого вартий факт відмови Нечуя-Левицького від участі в альманасі М. Коцюбинського лише тому, що назва його відбивала не властиві для живого народного мовлення "галицькі язикові форми". Через оте "дубове листе" письменник вдається до категоричної відмови: "Вибачте мені, що

я не згоджуюсь брати спілку в таких виданнях" [5, 406]. Коли ж письменнику щось особливо допікало, його несприйняття набирало форми в'їдливої іронії. «І ще пишуть тепер: утвір слабкий (а не слабкий); а це значить по-рос[ійському] – "произведение больное". Цебто до того утвору хоч доктора клич!!!» (До Н. Кобринської) [5, 352).

Природна українськість письменника потребувала відповідного мовного довкілля, тому у Київ, якщо була змога, не поспішав, а волів залишатись на Богуславщині чи в Білій Церкві: "І ради української мови, і ще й через те, що... почував себе як вдома, бо це місто чисто національне", – зв'язався своїй постійній адресатці Н. Кобринській, розраховуючи на її розуміння [5, 366]. Вражає феномен живучості, заявленої Нечуєм проблеми: "Та, одначе, Ви й самі це добре знаєте, бо були в Києві і бачили тих киян та киянок. Навіть коли я проходжу коло літнього театру в садку, де стоїть юрба акторів та хористів української трупи... то чую, що й ці балакають якимсь жаргоном, а не українською мовою. Виходить, що й вони тільки українські штукарі-промисловці, та й годі! З української пісні, з українського штучництва мають хлібець, ще й добрий, – і нехтують народною мовою в житті та в щоденній життєвій розмові" (там само).

Для відповідної атмосфери, що настроювала на працю, І. Нечуй-Левицький потребував і рідного ландшафту. Вже сама назва реального села Семигори, у якому "жили" відомі всім Кайдаші, передає неповторність місцевості, яка формувала і тембр мови, і особливості характеру й поведінки, і уявлення про красу. Називаючи письменника майстром пейзажу, літературознавці не вповні зауважили новаторство ідейно-художньої ролі його пейзажних малюнків. Свого часу внутрішній зв'язок між душевним світом, колом понять та уявлень героїв Нечуя-Левицького і характером зображеної ним природи відчула Н. Кобринська, для якої письменник був неперевершеним учителем і майстром. "Нечуй навчив мене розуміти Ріхарда Вагнера, у котрого оркестрою, як у Нечуя описами природи, упередзаповідається, хто вийде на сцену" [5, 365].

Письменник навіть творити не міг у не властивому для себе середовищі, про що й зазначав у листі до О. Огоновського: "Але

мені не подобалася підляська рівнина, мокра, трохи не болотяна, ті часті дощиська, те вогке повітря, соснові ліси, траурні, наче кладовищані. Мене тягло на поетичний південь, де більше світла, де природа краща, мене тягло на Україну [5, 327]. Згадаймо, що й М. Гоголь у листі до М. Максимовича писав про потребу рідного неба для натхнення. "Мне надоел Петербург... проклятый климат его: он меня допекает". Тому й прагнув у Київ, де сподівався "обновитись всіма силами" і "мати з ким говорити мовою душі" [1, 7, 95]. У даному контексті стає зрозумілою фраза І. Нечуй-Левицького з листа до О. Кониського: "Як почав читати Гоголя, то зразу зрозумів його" [5, 268]. А от у "північних, норвезьких та північно-великоруських письменників" з тієї ж причини не знаходив відповідного собі "почування душі", бо вони "холодні, неначе кити, сьомги та осятри Льодовитого окіяна" [5, 365].

Отже, саме рідне середовище, його духовні й ментально-індивідуальні глибини формували образний світ письменника як виразно національний, відповідний власній, віками виробленій художній традиції. А от усвідомлення його самодостатності, самовартості для осмислення людини, її призначення і суті поглибила світова література, знайомство з якою розпочалось ще в Богуславській семінарії. Уже тоді майбутній письменник читав не лише "українські книжки і в рукописі Шевченкові стихи" [5, 268], а й французьку літературу та іншу європейську класику від "пишних картин Дантового аду" й "Книг премудрості Соломонової" – до Сервантеса, Лесажа, Б. де Сен-П'єра, Ф.-Р. Шатобріана, Е. Сю, братів Гонкурів, Г. Флобера, Гі де Мопасана, Е. Золя. До того ж, наголосимо, читав в оригіналі, бо досконало знав французьку, німецьку і польську мови. А "д[уховна] академія своїми науками та викладами прислужилась мені для мого літературного діла, мабуть, чи не лучче, як би прислужився спеціально фаховий який-небудь університетський факультет", – зізнавався Нечуй-Левицький О. Огоновському і пояснював чому. – Я вислухав в молодшому курсі: історію філософії старої, середньої й нової, всесвітню історію, історію руську, історію руської літератури, курс естетики, історію німецької літератури..." [5, 325]. Вітав "сучасні європейські принципи", утвердження реалістичного напрямку

"в літературі цілого світу" [5, 352], селянина і робітника героєм європейської літератури. Ці думки він повторював і в листах, і в критичних статтях. "Скрізь у європейських літературах запахло пахощами поля й лісу, сіножатей і польових квіток", – пише І. Нечуй-Левицький у статті "Органи російських партій" [5, 76].

Вражає обізнаність українського прозаїка з європейським літературним процесом, його напрямками, течіями й основними представниками. І хоч оцінка ним окремих виявів європейського літературного розвитку, як-от "модного модернізму" (символізму, декадентства) не завжди була справедливою (До Н. Кобринської) [5, 368], проте обшир осмисленого – літератури Англії, Франції, Німеччини, Скандинавії, Польщі, Росії – свідчив про висоту інтелекту, глибинний рівень загальної освіти й культури. Не сприймав літератури, в якій "нема ніякісінької ідеї", а зачитувався тією, у якій віднаходив "почування душі", багато "огню та високі поезії", а найголовніше – "багато завзятості й протесту проти усякої людської кривди та морального каліцтва", як в улюблених Байрона, Шевченка, Діккенса, Лермонтова, Тургенєва [5, 369]. Письменнику імпонували ті твори, котрі були суголосні з його манерою письма, з його розумінням художньої повновартості літератури. Тому "символістські поплутані утвори" Ібсена були йому не до вподоби, а натомість реалістичні дуже подобались. Визнавав, що "талант в Сенкевича вищий і більший за талант Оржешкової", але залюбки перечитував саме жіночу прозу, бо Сенкевич для нього "сухуватий, холодний і навіть в дечому дерев'яний" та ще й у багатьох виявах "нежизньовий". А "Л[ев] Толстой, хоч великий талант, але дуже розтягнутий і дуже вже об'єктивний: од його не заплачеш, і навіть не зітхнеш, і не засмієшся..." [5, 365]. Як бачимо, давала про себе знати національна емоція, українська літературна генетика у такому своєму вияві, як ліризм оповіді, адже, попри об'єктивно-епічну манеру, проза Нечуя-Левицького є прозою ліричною.

Системне осмислення письменником європейської літератури не лише поглиблювало його світоглядні й ідейно-художні обшири, широчінь обсервації ним життя, а й утверджувало в усвідомленні національного як загальнолюдського, отже, самоцінного. Так, підтримуючи перші кроки в літературі

молодих письменників, зокрема М. Грушевського, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, І. Нечуй-Левицький давав настанови, про що і як слід писати, аби відповідати тому становищу, "в котрому тепер стоїть Україна й її безталанна література" [5, 287]. Наголошуючи на потребі вироблення власних ідейно-естетичних критеріїв, відповідних українській духовній та художній традиції, досвідчений майстер наполягав і на засвоєнні досвіду європейських літератур. "Вам треба, вважаючи на Ваш поклик до літератури, поперечитувати руських і заграничних авторів, історії деяких літератур та ще й до того треба добре вчитуватись в збірники українських народних пісень... щоб на Вашій музі zostавили слід народності та національності" [5, 289] – писав І. Нечуй-Левицький до Б. Грінченка. М. Коцюбинського закликав "дбати про свій край", "описувати усі верстви, усе життя, усіх людей", які тільки є "на українських обширах, не обмежуючись "описуванням одного селянського життя", бо українська книжка має й "інтелігентного читальника" [5, 400]. А Наталі Кобринській радив не вдаватись до модного символізму, бо "тільки реальне життя має право диктувати і призначати зміст і сюжети авторам. А чого нема в житті, того не може бути і в повісті" [5, 352].

Сповідуючи у художній творчості принципи "реальності, національності і народності", письменник не обмежував себе "твердим кгорсетом" реалізму. Закликаючи молодших побратимів наглядати над народним життям, "примічати типи", визнавав, що "сама життя рідко коли дає цілу повість", тому й радив спостережене "перепускати через свою душу", "кликати на поміч силу творчества" [5, 289], тобто виявляти суб'єктивність, індивідуальне художнє мислення.

Приписуючи Нечую-Левицькому пресловуту "заангажованість", літературознавці не відзначили ні демонстрування митцем нових можливостей реалістичного письма, ні експериментаторську суть його літературної позиції, базованої як на власній, національній, так і на європейській художній традиції, тим паче, що автокоментар новаторства своїх творів письменник подав у кількох листах. Ідеться, зокрема, про оповідання "Старі гультяї". Оскільки твір і сьогодні залишається поза увагою критичного розгляду, зупинимось докладніше на його змісті.

У центрі оповіді – дід Грицай зі своєю бабою Оришкою, люди з достатком, бо мали й поле, й пасіку, і господарство чимале, але на старості пропивали нажите, запрошуючи на гостину "старих гультяїв". "Баби та молодиці внадились в Грицаєву хату, неначе в корчму.

– О! вже старі гультяї йдуть з Грицаєвої хати, неначе з церкви, – сміялись чоловіки та докладали, дивлячись через тин, як баби одне за другою виходили з хати, неначе качки пливли довгим рядком на ставку" [4, 434].

Складається враження, та й назва цьому сприяє, що автору, далекому від ідеалізації села, щонайперше залежить на натуралістичному мініатюруванні різних комічних і водночас незвичних ситуацій, через які він представляє поведінку й мовлення героїв, повсякчас вдаючись до глузливої іронії, базованої на колоритних порівняннях і лексиці живої народної мови. Письменник ніби розширює авторську колекцію яскравих екзотичних описів: пожежу через іскри з соломи, на якій смажили яєчню до могоричу чи напад бджіл на сп'янілу компанію, бо бджоли, Божа істота, горілчаного запаху не переносять. "Чи ти ба! моя баба аж помолодшала, як її покусали бджоли", – жартував старий Грицай" [4, 432]. Баба ж Оришка тим часом "винесла відро води й хлюпаючи собі водою на запухле місце, руки, хлюпала на покусані литки; другі баби й діди обступили відро, неначе свячену криницю на Маковія, і хлюпали собі на очі, на щоки, на носи. Уся чесна компанія позапухала" [4, 430].

В основі ситуаційних схем оповідання – "екзотичні" епізоди, основною тональністю яких є сміх. Нагадаємо, що українській реалістичній прозі сміх, як правило, властивим не був, а для І. Нечуя-Левицького сміх, гумор – одна з найсильніших, найцікавіших і найяскравіших особливостей його індивідуальної манери, новаторська характерність його соціально-побутової прози. Письменник зумів підмітити і передати найсуттєвіше в народному характері, зокрема іронічне ставлення до буття як форми існування і водночас засобу виживання в умовах непростой дійсності. Тому й іншим побратимам по перу письменник радив дивитись на життя з посмішкою. Так, зауваживши тужливі інтонації в поезії Б. Грінченка, Нечуй-

Левицький писав: "Розвеселіться трохи й поглядайте на світ Божий з надією й веселістю [...] Бо жизнь, як полотно, виткана на сумній основі веселим підканням та веселими взірцями. Багно було завжди й буде на землі, і це, мабуть, така доля землі, але з нього лучче сміятись, ніж сумувати над ним" [5, 290].

У читача, звиклого до Нечуєвих "гумористів і штукарів", до "Кайдашевої сім'ї" і бабів Параски і Палажки, виникає враження вільної, позначеної тонким гумором гри автора зі своїми колоритним персонажами-диваками, за якими автор ніби спостерігає відсторонено, збоку, являючи модернізований варіант вертепного дійства.

За гумористичною тональністю читач, та й критика, не зауважили того, у чому полягав сенсовий ряд оповідання "Старі гультяї": зображення гіркою безземелля, "голодної волі". Позбавити селянина землі як єдино можливого способу виживання – означало знищити родину, деморалізувати народ. Саме безземелля наймички Секлети і малоземелля сусіда Грицаїв Мотуза ради майбутнього своїх дітей змушують їх запобігати перед дідом, наймитувати йому вірою і правдою, бо обоє сподівалися після Грицаєвої смерті заволодіти його ґрунтами.

Про невідчитання основних смислів свого оповідання ображений письменник пише М. Грушевському 1898 р.: "Прочитав я дві рецензії на "Складку" і на своїх "Старих гультяїв", і обидва рецензенти коли б слово промовили про саме суття оповідання; про те, що тепер на Україні скрутно з землею, що за клопоть землі часом йде борня, трохи не бійка на смерть. Розказували мені ті військові, що ходили в Текінському поході через сухі степи Середньої Азії, який той похід був важкий, яка там влітку була страшенна спека, так що було поодбивають коробки з стеариновими свічками, а там свічок тільки й зісталось, що самі гноти. А води нема. Жага мучить солдатів, а напитись води нема де. Приходять до криниці, пускають в криницю відра, а там плаває собака: текінці понакидали в криниці несмачних презентів для москалів. Витягають гаком собаку, а з неї дзюрчить вода. І солдати підставляють пригорщі, хапають ту воду, що тече з собаки, обмочують очі, щоки. П'яниця та гультяй Грицай – оце той пес, що собою занечистив воду в криниці. А під його підставляють

пригорщі і Мотуз, і покритка Секлета, і уся далека рідня... щоб пожитись землею, платять і переплачують гроші усяким "аблакатам" і часом мусять виселятись кудись на "міфічний зелений та на чорний клин" [...]. Рецензенти не наскочили на цю думку. А це треба було б вияснити, про це треба було б поговорити. А я ще й на кінці оповідання замкнув головну мисль, зібравши її в фокус. Пропає і мій фокус-покус!" [5, 349–350].

У листі до іншого кореспондента, М. Комарова І. Нечуй-Левицький зауважував, що "для народу не повинно бути ніяких ребусів у книжці. Усе повинно бути ясно й виразно" [5, 427], а, як з'ясувалось, такі ребуси він пропонує (до слова, і у "Кайдашевій сім'ї"), що переконує у творчій свободі письменника, його незалежності від декларованого реалізму. "Старі гультяї" – твір рідкісного артистизму, що являє собою синтез натуралізму, символізму і, сказати б, необароко. І хоч щодо останнього визначення літературознавчий словник такого понятійного окреслення не подає, визначальні художні риси тексту дають підстави говорити про модернізацію Нечуєм-Левицьким стилю бароко: вигадливість, химерність й емблематичність головного героя, увага до живої деталі, до чуттєвої конкретності змалювання життєвих явищ, підвищена мальовничість описів. У "Старих гультяях", як і в інших своїх творах ("Бурлачці", "Миколі Джері"), письменник демонструє і натуралістичні замальовки. Саме тому на зауваження С. Єфремова щодо відсутності в українській літературі натуралістичного стилю Леся Українка емоційно відреагувала: "Як не було натуралізму – а Нечуй, а Франко?" – писала вона в листі до Олени Пчілки [7, 33].

Інноваційна, новаторська, експериментаторська суть художньої прози І. Нечуя-Левицького поза епістолярієм залишатиметься не прочитаною чи не прочитаною сповна. Як і особистість письменника. "Чоловік зроду сільський", як висловився митець про себе в листі до Н. Кобринської, він продемонстрував ґрунтовну освіченість, колосальну обізнаність із світовою культурою і, головне, переконаність в тому, що художній світ, базований на власних національно-етнічних засадах, може гідно виглядати на тлі прози "великої" європейської літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 7 т. / Н. В. Гоголь. – М., 1979. – Т. 7. – 639 с.
2. Кобринська Наталя. Вибр.твори / Наталя Кобринська. – К., 1958. – 417 с.
3. Коцюбинська Михайлина. Зафіксоване і нетлінне: Роздуми про епістолярну творчість / Михайлина Коцюбинська. – К., 2001. – 300 с.; Листи і люди: Роздуми про епістолярну творчість. – К., 2009. – 584 с.
4. Нечуй-Левицький І. С. Старі гультаї / І. С. Нечуй-Левицький // Збір. творів : у 10 т. / І. С. Нечуй-Левицький. – К., 1966. – Т. 6. – 467 с.
5. Нечуй-Левицький І. С. Біографічні матеріали. Статті та рецензії. Фольклорні записи. Листи // Там само. – Т. 10. – 587 с.
6. Поліщук В. Іван Левицький-Нечуй (спроба психоаналізу творчості) / В. Поліщук // Цит. за: Панченко В.. Неубієнна література. Дослідницькі етюди / В. Панченко. – К., 2007. – 436 с.
7. Українка Леся. Збір. творів : у 12 т. / Леся Українка. – К., 1979. – Т. 12. – 696 с.

REFERENCES

1. Gogol N. V. Collected works : 7 v. / N. V. Gogol. – Moscow, 1979. – Vol. 7. – 639 s.
2. Kobrynska Natalia. Selected works / Natalia Kobrynska. – Kyiv, 1958. – 417 s.
3. Kotsyubynska Mikhailina. Observed and incorruptible: Reflections on the epistolary art / Mikhailina Kotsyubynska. – Kyiv, 2001. – 300 s.; Letters and people. Reflections on the epistolary art. – Kyiv, 2009. – 584 s.
4. Nechuy-Levitsky I. Old lazybones / I. Nechuy-Levitsky// Collected Works : in 10 vol. / I. Nechuy-Levitsky. – Kyiv, 1967. – Vol. 6. – 467 s.
5. Nechuy-Levitsky I. Collected Works : in 10 vol. / I. Nechuy-Levitsky. – Kyiv, 1969. – Vol. 10. – 587 s.
6. Polishchuk V. Ivan Levitsky-Nechuy (attempt of psychoanalysis of art) / V. Polishchuk // Quoted from the book: Panchenko V. Immortal literature. Research sketches / V. Panchenko. – K., 2007.
7. Ukrainka Lesya. Collected Works : in 12 vol. / Lesya Ukrainka – Kyiv, 1979. – Vol. 12. – 696 s.

Стаття надійшла до редакції 30.05.19.

Svitlana Zadorozhnaja, PhD, Associate Prof.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

UNREAD NECHUI-LEVYTSKY: LETTER AS AN EXPRESSION OF THE WRITER'SSELF-PRESENTATION

This article is devoted to complex analysis of I. Nechui-Levytsky's letters. Particular attention is paid to the author's self-presentation as creative personality, his aesthetic criteria and his participation in the cultural and literary process of that era.

Keywords: letter, addressee, autobiography, erudition, intelligence, national essence, language, aesthetic criteria, realism.